JORH
Journal of Religions & Health
J Religions & Health, 2024; 4(1): ----. Doi: 10.32592/jorh.4.1.---
https://aijrh.umsha.ac.ir/

Original Article

The Effect of Teaching the Philosophical Foundations of Tolerance with Islamic Characteristics on Marital Satisfaction and Positive Feelings Towards One's Spouse

Hassan Bagherinia [1], Fatemeh Bahrami[1], Hossein Akbari Amerghan[2*]

1- Psychology Department of Hakim Sabzevari University, Sabzevar, Iran
2- Family Counseling Department, Islamic Azad University, Qochan branch, Qochan, Iran

Article history:
Received: 31 December 2023
Revised: 28 September 2023
Accepted: 29 September 2023
ePublished: 01 October 2023

*Corresponding author: Hossein Akbari Amerghan, Psychology Department of Hakim Sabzevari University, Sabzevar, Iran

Email: hassanbagherinia7@gmail.com

Abstract

Background and Objective: The present study aimed to assess the effect of teaching the philosophical foundations of tolerance on marital satisfaction and positive feelings towards one's spouse among employees of Hakim Sabzevari University in Sabzevar.

Materials and Methods: This quasi-experimental study was conducted based on a pre-test-post-test design with a control group. The statistical population included all married employees in Hakim Sabzevari University in Sabzevar. Sampling was carried out using a systematic random method. In the first stage, the members in the sampling plan were numbered. In this method, the researcher calculates the sampling interval instead of using a list of random numbers. Accordingly, since the population in this study included 150 couples and we intended to select 34 couples, the sampling interval was calculated to be 4.41. The basis for selecting couples to enter the tolerance training course was couples who scored below the average in the General Health Questionnaire (GHQ), and the exclusion criterion was absence from more than two sessions. Given that the study was conducted based on the Islamic perspective, tolerance was taught based on the philosophical foundations of Islam and the educational method of the Prophet of Islam. By examining the Prophet's life and his perspective on tolerance, we reached four anthropological, ontological, evaluative, and epistemological foundations. This research was conducted in the form of six training sessions on the foundations of tolerance. In the first session, generalities, concepts, and definitions were discussed. In the second session, the ontological foundations of tolerance were discussed. When one receives the necessary training in tolerance based on ontology, they achieve a worldview based on mercy. Accordingly, this training for couples leads to better behaviors in marital relationships and the perception of positive feelings towards the spouse. The third session was held in line with training on the epistemological foundations of tolerance. Anthropological foundations were the focus of training in the fourth session. Training based on this foundation in tolerance requires a correct understanding of humans. In this foundation, attention should also be paid to the individual's nature and collective identity. The fifth session was dedicated to planning and teaching the basics of tolerance values. In the last session, a complete summary of the training of the previous five sessions was carried out. After completing the training, the couples were examined and studied in order to better examine and determine the number of changes in

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-11-02]

Copyright © 2023 Journal of Religions and Health. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) which permits copy and redistribute the material just in noncommercial usages, provided the original work is properly cite

the couple's behaviors and the number of positive feelings towards their spouses over a period of four months. The intervention used in this study was couple therapy, which was used with the guidance of a counselor. In this study, two questionnaires (marital satisfaction and positive feelings towards their spouses) were used to collect the needed data. In order to determine the significance of the difference between the scores of the experimental and control groups in the two dependent variables, positive feelings towards their spouses and marital satisfaction, the multivariate analysis of covariance method was used.

Results: The results of the MANCOVA analysis regarding the mean post-test scores of positive feelings towards their spouses and marital satisfaction of the subjects in the experimental and control groups with pre-test control demonstrated a significant difference between the experimental and control groups in terms of dependent variables. Therefore, there was a significant difference between the two groups in at least one of the dependent variables. To shed light on this difference, two one-way analyses of variance were performed in the MANCWA text. A significant difference was observed between the experimental and control groups in terms of dependent variables.

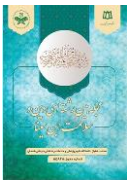
Conclusion: As evidenced by the results of the present study, teaching the basics of tolerance and tolerant behavior increased positive feelings towards the spouse and marital satisfaction.

Keywords: Marital satisfaction, Philosophical foundations of tolerance, Positive feelings towards spouse

Please cite this article as follows: Baghrinia H, Bahrami F, Akbari Amerghan H. The Effect of Teaching the Philosophical Foundations of Tolerance with Islamic Characteristics on Marital Satisfaction and Positive Feelings Towards One's Spouse. J Religions & Health. 2024; 4(1): ---. DOI: 10.32592/jorh.4.1.---

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-11-02]

JOHE
مجله بین رشته ای دین و سلامت ابن سینا
دوره ۴، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۳، صفحات
https://aijrh.umsha.ac.ir/
UMSHA Press

مقاله پژوهشی

تأثیر آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی با رویکرد اسلامی بر رضایت زناشویی و احساس مثبت به همسر

حسن باقری‌نیا[۱]، فاطمه بهرامی[۱]، حسین اکبری امرغان[۲*]

۱. گروه روان‌شناسی دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران
۲. گروه مشاوره خانواده دانشگاه آزاد اسلامی، واحد قوچان، قوچان، ایران

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۵/۰۵
تاریخ ویرایش مقاله: ۱۴۰۲/۰۷/۰۶
تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۰۷/۰۷
تاریخ انتشار مقاله: ۱۴۰۲/۰۷/۱۰

تمامی حقوق نشر برای دانشگاه علوم پزشکی همدان محفوظ است.

* **نویسنده مسئول:** حسین اکبری امرغان، گروه مشاوره خانواده دانشگاه آزاد اسلامی، واحد قوچان، قوچان، ایران

ایمیل:
hassanbagherinia7@gmail.com

چکیده

سابقه و هدف: پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی بر رضایت زناشویی و احساس مثبت به همسر در کارکنان دانشگاه حکیم‌سبزواری شهرستان سبزوار طرح‌ریزی شده است.

مواد و روش‌ها: روش پژوهش این مطالعه نیمه‌تجربی از نوع طرح پیش‌آزمون- پس‌آزمون با گروه کنترل است. جامعه آماری شامل کلّیه کارکنان متأهّل دانشگاه حکیم‌سبزواری شهرستان سبزوار می‌شود. نمونه‌گیری به روش تصادفی منظم انجام شد. به‌این‌صورت که در مرحله اوّل باید اعضای موجود در طرح نمونه‌گیری را شماره‌گذاری کرد. در این روش، پژوهشگر به‌جای استفاده از فهرست اعداد تصادفی، فاصله نمونه‌گیری را حساب می‌کند. براین‌اساس ازآنجایی‌که در این پژوهش جامعه دربرگیرنده ۱۵۰ زوج است و قصد انتخاب ۳۴ زوج را داریم، فاصله نمونه‌گیری برابر با ۴/۴۱ محاسبه شد. اساس انتخاب زوجین برای ورود به دوره آموزش تسامح ورزی، زوجینی هستند که نمره پایین‌تر از میانگین در آزمون سلامت عمومی (GHQ) را کسب کرده‌اند و معیار انتخاب جهت خروج از دوره مذکور، زوجینی‌اند که دارای غیبت بیش از ۲ جلسه‌اند. با توجه به اینکه مطالعه براساس دیدگاه اسلام صورت گرفته است، تسامح‌ورزی براساس مبانی فلسفی اسلام و شیوه تربیتی پیامبر اسلام آموزش داده شده است. با بررسی سیره نبوی و دیدگاه ایشان نسبت به تسامح به چهار مبانی انسانی‌شناختی، هستی‌شناختی، ارزش‌شناختی و معرفت‌شناختی دست یافتیم. این پژوهش در قالب شش جلسه آموزشی پیرامون مبانی تسامح‌ورزی انجام شد. در جلسه اوّل کلّیات و مفاهیم و تعاریف مطرح شدند. در جلسه دوم سخن از مبانی هستی‌شناسی تسامح به میان آمد. زمانی‌که فرد آموزش لازم در تسامح‌ورزی را براساس هستی شناختی دریافت کند، به جهان‌بینی مبنی‌بر رحمت دست می‌یابد. براین‌اساس، این آموزش به زوجین به بروز رفتارهای بهتری در روابط زناشویی و ادراک احساس مثبت به همسر منجر می‌شود. جلسه سوم در راستای آموزش مبانی معرفت‌شناسی تسامح برگزار شد. مبانی انسان‌شناسی، محور آموزش در جلسه چهارم بود. آموزش‌های مبتنی‌بر این مبنا در تسامح‌ورزی نیازمند به فهم درست از انسان است. در این مبنا باید به فطرت، طبیعت و هویّت جمعی فرد نیز توجه شود. پنجمین جلسه به طرح و آموزش مبانی ارزش‌شناسی تسامح اختصاص داشت. در آخرین جلسه جمع‌بندی کاملی از آموزش‌های پنج جلسه قبلی صورت گرفت. پس از اتمام آموزش‌ها به‌منظور بررسی بهتر و تعیین میزان تغییرات در رفتارهای زوجین و نیز میزان احساس مثبت نسبت به همسر در یک بازه زمانی ۴ ماهه زوجین مورد بررسی و مطالعه قرار گرفتند. مداخله‌ای که در این پژوهش مورداستفاده قرار گرفت، به شیوه زوج‌درمانی بود که با راهنمایی مشاور مورداستفاده قرار گرفت. در این پژوهش برای گردآوری داده‌ها از دو پرسش‌نامه رضایت زناشویی و احساس مثبت به همسر استفاده شد. جهت تعیین معناداری تفاوت بین نمره‌های گروه آزمایش و کنترل در دو متغیّر وابسته، احساس مثبت به همسر و رضایت زناشویی، از روش تجزیه‌وتحلیل کوواریانس چندمتغیّری استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج حاصل از تجزیه‌وتحلیل مانکوا بر روی میانگین نمره‌های پس‌آزمون احساس مثبت به همسر و رضایت زناشویی آزمودنی‌های گروه آزمایش و کنترل با کنترل پیش‌آزمون نشان داد که بین گروه آزمایش و کنترل ازلحاظ متغیرهای وابسته تفاوت معناداری دیده شد. بنابراین حداقل در یکی از متغیرهای وابسته بین دو گروه تفاوت معنی‌داری وجود دارد. جهت پی بردن به این تفاوت، دو تحلیل واریانس یک‌راهه در متن مانکوا انجام گرفت. بین گروه آزمایش و کنترل ازلحاظ متغیّرهای وابسته تفاوت معناداری دیده شد.

نتیجه‌گیری: نتایج پژوهش حاضر نشان داد که مداخله آموزش مبانی مدارا و تسامح‌ورزی باعث افزایش احساس مثبت به همسر و رضایت زناشویی شده است.

واژگان کلیدی: مبانی فلسفی تسامح، احساس مثبت به همسر، رضایت زناشویی

استناد: باقری نیا، حسن؛ بهرامی، فاطمه، اکبری امرغان، حسین. تأثیر آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی با رویکرد اسلامی بر رضایت زناشویی و احساس مثبت به همسر. مجله بین رشته ای دین و سلامت ابن سینا، بهار و تابستان ۱۴۰۳؛۴(۱): ----

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-11-02]

مقدمه

خانواده به‌عنوان نهاد کوچک اجتماعی در تکامل انسان نقش اساسی دارد و علاوه‌برآنکه قانون تناسل و تولیدمثل ازطریق آن شکل می‌گیرد و تربیت اوّلیه را برعهده دارد، بنای تعامل و تفاهم را بین دو فرد ایجاد می‌کند؛ به‌گونه‌ای‌که صادق‌ترین عواطف و علاقه‌ها در این پیوند بروز می‌کند [۱]. یکی از قواعد جامعه‌ساز و عشق‌آفرین الهی تسامح‌ورزی و تساهل است؛ به‌این‌معنا که انسان با متجلّی شدن به صفت ستّاریت حق، چشم از عیوب دیگران بپوشد و خطای دیگران را نادیده بگیرد. این خصلت در تحکیم روابط زناشویی و مقتدر کردن پایه‌های عشق در زندگی نقش مهمی دارد و حاصل آن استحکام روابط عاشقانه در بین زوجین و سایر افراد خانواده و جامعه است. یکی از مهم‌ترین عوامل پیش‌بینی‌کننده بهداشت روانی افراد متأهّل، روابط با همسر است [۲]. زندگی زناشویی باید به‌منزله رابطه رضایت‌بخشی برای همسران باشد که علاوه‌بر داشتن امنیت روانی بتوانند نیازهای خود را در یک فضای صمیمانه برآورده کنند. گرچه افراد به دلایل مختلف ازدواج می‌کنند، ولی اکثر آنان خواستار یک زندگی خوب و بدون تعارض‌اند که البته به‌آسانی به دست نمی‌آید. درنتیجه روابط با همسر، عنصراصلی زندگی عاطفی و اجتماعی فرد است [۳] و نداشتن رضایت زناشویی بر توانایی زوجین برای برقراری روابط توأم با خشنودی با فرزندان و همچنین سایر افراد خانواده آسیب می‌زند. روابط مطلوب در درون خانواده به سازگاری مؤثر افراد در موقعیت‌های گوناگون یاری می‌رساند و ازطرف‌دیگر تعارضات زناشویی زمینه آسیب‌های روانی را فراهم می‌کند[۴]. چنانچه روابط زناشویی رابطه‌ای سست باشد، پایه‌های لازم برای موفقیت‌آمیز و مطلوب بودن عملکرد واحد خانواده لرزان و یا حداقل ضعیف می‌شود. برای زوجینی که با هم سازگار نیستند، مشکل است که والدین باکفایتی باشند[۵]. همچنین به وجود آمدن اختلاف و عدم سازگاری موضوعی غیرطبیعی محسوب نمی‌شود، ولی مسئلهٔ مهم طریقه رویارویی زوجین با این موضوع است.

انریچ[1] رضایتمندی زناشویی[2] را پیامد توافق زناشویی می‌داند که به‌صورت درونی احساس می‌شود. اصطلاح توافق زناشویی بر رابطه مناسب زن و شوهر به‌گونه‌ای اطلاق می‌شود که گویا نیازها و انتظارهایشان برآورده شده است و چیزی وجود ندارد که در روابطشان خلل ایجاد کند[۶].در ازدواج بدون توافق زناشویی، مشکلات موجود میان همسران به‌حدّی زیاد است که آن‌ها احساس می‌کنند نیازها و انتظاراتشان برآورده نمی‌شود. البته اغلب زوج‌ها در جایی میان دو قطب رضایت و عدم رضایت قرار دارند و در مواردی بین آن‌ها توافق برقرار است و در مواردی نه. رضایتمندی زناشویی مفهومی کلی است که در وضعیت مطلوبِ روابط زناشویی احساس می‌شود. آلیس[3] مفهوم رضایتمندی زناشویی را به ابعاد و معیارهای مختلفی تقسیم‌بندی کرده است. او در دیدگاه خود این معیارها را چنین برمی‌شمارد : ثبات، انتظارات اجتماعی، رشد شخصیت، مصاحبت، شادی، رضایت، سازگاری، یکپارچگی[۷]. ازاین‌رو، می‌توان گفت رضایتمندی زناشویی درواقع نگرش مثبت و لذّت‌بخشی است که زن و شوهر از جنبه‌های مختلف روابط زناشویی دارند.

متغیّر دیگری که در این پژوهش موردمطالعه است، احساس مثبت به همسر[4] است. این احساس می‌تواند در قالب دوست داشتن یا عشق ظهور یابد. عشق می‌تواند به دو صورت بالغانه و نابالغانه ظاهر شود. عشقی که ویژگی آن هم‌بستگی است نه وابستگی، شناخت است و نه تعصّب، فردیت است در عین وحدت و به‌جای رقابت، تعاون و همکاری در آن وجود دارد، عشق بالغانه است. عشق نابالغانه فضای مناسبی برای رشد مشکلات زناشویی و حاکم شدن سوءتفاهم‌هاست. در چنین شرایطی است که آنچه گفته می‌شود با آنچه شنیده می‌شود، متفاوت است. در عشق بالغانه عواطف مثبت جریان دارد؛ عواطف مثبت به معنای یک احساس فردی درمورد همسر در جنبه‌هایی مانند دوستی، روابط زناشویی، درک، صداقت، اعتماد، خوشایندی و لذّت جنسی است[۸].

احساس مثبت به همسر و رضایت از رابطه زناشویی بر میزان سلامت روانی، جسمانی، رضایت، موفقیت در شغل و ارتباطات اجتماعی مؤثر بوده و یکی از مهم‌ترین شاخص‌های رضایت از زندگی است. متغیّرهای متعددی می‌توانند بر رضایت زناشویی و احساس مثبت به همسر مؤثر باشند؛ مداراجویی[5] و تسامح‌ورزی[6] بین زوجین یکی از این متغیّرهاست که در این پژوهش موردتوجه قرار گرفته است[۳].

متغیر دیگری که می‌تواند رضایت زناشویی را تحت‌تأثیر قرار دهد، تسامح است. تسامح به معنای چشم‌پوشی از دقت و موشکافی در مشکلات و ناراحتی‌هاست[۹].تسامح همواره به نوعی بزرگواری و توانایی احسان و بخشش اشاره می‌کند. در زبان انگلیسی و ادبیات غرب معادل واژه تسامح را مدارا[7] در نظر گرفته‌اند [۱۰].که به معنای اراده درجهت پذیرفتن نظراتی است که شما با آن موافق نیستید و یا دوست ندارید، به‌ویژه باورها و رفتارهایی که شما با آن‌ها مخالفید و افرادی که شما را دوست ندارند. در اعلامیه اصول یونسکو تعریف این واژه بدین‌شرح آمده است: احترام، پذیرش تنوّع غنی فرهنگی جهان و شیوه‌های ابراز و شیوه‌های انسان بودن و ارج نهادن به آن‌هاست.تحمل و مدارا یعنی پذیرش افراد چنان‌که هستند، نه پذیرش رفتار نامطلوب آنان [۱۱].تسامح را می‌توان این‌گونه تعریف کرد: حرکتی جهت‌دار و درعین‌حال ملایم در

[1]. Enrich
[2]. Marital Satisfaction
[3]. Ellis
[4]. Positive feelings toward Spouse
[5]. toleration
[6]. doing tolerance
[7]. Tolerance

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-11-02]

مواجهه با جهت‌های مغایر [۱۲]. در این تعریف دو عنصر اساسی وجود دارد: (۱) جهت‌دار بودن و (۲) مواجهه ملایم با جهت‌های مغایر. حذف این دو عنصر مانع از این خواهد شد که بتوان تصویری مناسب از تسامح فراهم کرد. حذف عامل اوّل (جهت‌دار بودن) می‌تواند تصویری دیگر بسازد، به‌طوری‌که فرد با هر سبک و روشی همراهی نشان می‌دهد و خود جهت مشخصی را تعقیب نمی‌کند و حذف عامل دوم (برخورد ملایم در مواجهه با جهت های متغیر) به‌طور آشکار معلوم است. یعنی فرد اهل تسامح کسی است که بتواند با اعتقادات مخالف خود هم برخوردی ملایم داشته باشد که این هم جنبه عاطفی دارد و هم جنبه فکری.

جنبه عاطفی: برخورد ملایم (نشان‌دهنده ادب و وقار) حفظ شود.

جنبه فکری : نقاط قوّت و درستی دیدگاه‌های دیگران دیده و پذیرفته شود.

برآیند آیات و روایات این است که اسلام درمجموع دین رحمت، رأفت، ملایمت و نرم‌خویی است [۱۳]. در نگرش اسلامی فردی که اهل مدارا، صبر و خویشتن‌داری است، نگرشی خاص به هستی، انسان، معرفت و ارزش‌ها دارد و ازاین‌رو برای درونی کردن ویژگی شخصیتی چون تسامح، باید زیرساخت‌های انسان‌شناختی، هستی‌شناختی و معرفت‌شناختی متناسب با تسامح را در افراد پدید آورد. ازطرفی نیز خشونت‌ورزی در زندگی مانعی بزرگ برای سلامت روانی است.

در این پژوهش، پژوهشگران تلاش می‌کنند تا تأثیر آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی را بر رضایت زناشویی و احساس مثبت به همسر بررسی کنند.

یکی از نهادهای مقدّس در اسلام نهاد خانواده است. خانواده مهم‌ترین واحد اجتماعی هر جامعه است که با بستن پیمان زناشویی بین زن و مرد به وجود می‌آید. ازجمله مظاهر زندگی اجتماعی انسان وجود تعامل سالم و سازنده میان انسان‌ها و برقرار بودن عشق به همنوع و و ابراز صمیمیت و همدلی به یکدیگر است. رضایت یک فرد از زندگی به‌منزله رضایت وی از خانواده محسوب می‌شود و رضایت از خانواده به مفهوم رضایت از زندگی بوده و درنتیجه باعث تسهیل در امر رشد و تعالی و پیشرفت مادّی و معنوی جامعه خواهد شد. درواقع می‌توان رضایت زناشویی را به‌عنوان یک موقعیت روان‌شناختی در نظر گرفت که خودبه‌خود به وجود نمی‌آید، بلکه مستلزم تلاش هر دو زوج است [۱۴].

رضایتمندی زناشویی یکی از مهم‌ترین شاخص‌های رضایت از زندگی است که به میزان سلامت روانی، میزان رضایت از زندگی و حتّی بر میزان درآمد، موفقیت تحصیلی و در رضایت از شغل زوجین تأثیر می‌گذارد. ازسویی، ناسازگاری در روابط زوجین موجب اختلال در روابط اجتماعی و گرایش به افول ارزش‌های فرهنگی بین زن و شوهرها می‌شود. رضایت زناشویی نشانگر استحکام و کارایی نظام خانواده است. خانواده و جامعه سالم از پیوندهای آگاهانه و ارتباطات سالم و بالنده زوجین شکل می‌گیرد. چنانچه پایه خانواده از استحکام لازم برخوردار نباشد، تبعات منفی آن نه‌تنها برای خانواده، بلکه برای کل جامعه خواهد بود[۱۵]. تحمل و مدارا بخشی از ارزش‌هایی است که باید آموزش داده شود. دانش و شکیبایی شرایط اصلی ایجاد تحمل و مداراست. ارتباط زیادی بین مدارا و آموزش وجود دارد. از دیدگاه فلسفی و نیازهای شخصی، آموزش اخلاق نتیجه آن نیست [۱۶]. مدارا می‌تواند باعث شکل‌گیری ارزش‌های احترام و تشخیص شود. احترام به موقعیت مثبت درجهت تفاوت‌ها اشاره می‌کند. به‌عبارت‌دیگر احترام نه‌تنها مستلزم شکیبایی در تفاوت‌هاست، بلکه همچنین درک تفاوت‌ها و درک انسان‌های متفاوت است. تشخیص شرط مثبت به‌سمت تنوّع و ایجاد تساوی در بین انسان‌هایی است که در فرهنگ و مذهب متفاوت هستند [۱۷].

همچنین در مواقعی که روابط صمیمی بین زن و شوهر خدشه‌دار می‌شود و تفاهم زندگی کاهش می‌یابد، عوامل مخرّب و منفی در بهداشت روانی خانواده و همچنین بهداشت روانی فرزندان ایجاد می‌شود. ازاین‌رو، افزایش تفاهم زناشویی و مساعدسازی محیط خانوادگی به‌عنوان یکی از اقدامات بهداشت روانی اوّلیه در نظر گرفته می‌شود و چون پدر و مادر هسته اصلی تشکیل‌دهنده خانواده هستند و مسئولیت خطیر فرزندپروری و تربیت نسل آینده را برعهده دارند، برای پرورش نسل سالم و شکوفا و ایجاد فضای خانوادگیِ مطلوب لازم است که در وهله نخست، خود از سلامت و رضایت کافی در زندگی زناشویی برخوردار باشند. با توجه به توضیحات بالا و اهمیت خانواده و بحث آموزش مدارا و تسامح‌ورزی بر رضایت زناشویی، در این پژوهش سؤالات زیر مطرح می‌شود:

۱- آیا آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی بر رضایت زناشویی تأثیر معناداری دارد؟

۲- آیا آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی بر احساس مثبت نسبت به همسر تأثیر معناداری دارد؟

تسامح و مبانی آن

تعریف تسامح

تسامح به حرکتی جهت‌دار و درعین‌حال ملایم در مواجهه با جهت‌های مغایر گفته می‌شود. در این تعریف، دو عنصر اساسی وجود دارد: نخست «جهت‌دار» بودن این حرکت و دوم «مواجهه ملایم» آن با جهت‌های مغایر. حذف هریک از این دو عنصر، مانع از آن خواهد بود که بتوان تصوّری مناسب از تسامح، چنان‌که در شیوه پیامبر(ص) آشکار شده است، فراهم آورد. حذف عنصر نخست، یعنی جهت‌دار بودن، می‌تواند تصویری دیگر از تسامح بسازد که طبق آن فرد با هر سبک و سیاقی همراهی نشان می‌دهد و خود جهتی مشخص را تعقیب نمی‌کند. برخی تسامح را به این معنا به کار می‌برند. براین‌اساس، فرد اهل تسامح کسی است که هر آئین و هر شیوه را به دیده قبول می‌نگرد و هیچ‌گونه اصطکاکی با آن‌ها ندارد. عنصر دوم، برخورد ملایم در مواجهه با جهت‌های مغایر است. حذف این عنصر از تعریف بالا نیز آشکارا مانع از آن خواهد بود که بتوان تصوّری مناسب از تسامح فراهم آورد. با توجه به این عنصر،

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-11-02]

فرد اهل تسامح کسی است که بتواند در مواجهه با آئین‌ها و شیوه‌های دیگر، برخوردی ملایم با آن‌ها داشته باشد. این ملایمت هم جنبه عاطفی دارد و همه جنبه فکری. در جنبه عاطفی، برخورد ملایم ایجاب می‌کند که ادب و وقار حفظ شود. ازسوی‌دیگر، جنبه فکریِ این نوع برخورد ناشی از آن است که نقاط قوّت و درستی در آئین‌ها به شیوه‌ای دیگر دیده و پذیرفته شود[۱۲].

تسامح دارای چهار مبناست که در زیر هریک از آن‌ها تشریح می‌شود:

۱- مبنای هستی شناختی

مهم‌ترین مبانی هستی‌شناختی تسامح، تصویری از هستی است که در آن اصالت با رحمت است. براین‌اساس، تراوش رحمت خداوند، هستی را به بار آورده است. همان‌گونه که خداوند در آیه ۲۹ سوره الرحمن می‌فرماید: هرکه در آسمان‌ها و زمین است، همه از او (حوائج خود را) می‌طلبد و او هر روز به شأن و کاری (در تکمیل و افاضه به خلق) پردازد[۸] [۱۲]. هنگامی‌که خداوند در کل گسترهٔ هستی، در کار رحمت آوردن است، چرا باید به تنگ‌نظری و سخت‌گیری روی آورد؟ آیا این بدآهنگی کردن نیست که کسی بخواهد در بستر رودخانه خروشان هستی که از رحمت سرچشمه گرفته است، خلاف آب شنا کند؟ هرگاه سنگ بنای هستی بر رحمت باشد، دیگر نمی‌توان و نباید آن را بر قهر و خشم و نفرت بنیاد نهاد. اما آنان که بنیاد جهان را بر نفرت نهاده‌اند، خود نیز اهل نفرت و نفرین خواهند بود و همواره در کار نزاع و ستیزه «و اگر پرودگار تو می‌خواست، قطعاً همه مردم را امت واحدی قرار می‌داد، درحالی‌که پیوسته در اختلاف‌اند، مگر کسانی که پروردگار تو به آنان رحم کرده و برای همین آفریده است...[۹]». این آیه اشاره دارد به اینکه خداوند انسان را از روی رحمت و برای رحمت آفریده است، اما هنگامی‌که وی خود را از حیطه آن دور دارد، به نزاع و ستیزه گرفتار خواهد شد. براساس آنچه گفته شد، می‌توان به این نتیجه دست یافت که فردِ اهلِ تسامح براساس نوعی جهان‌بینی رحمت‌بنیاد و تلاش برای هماوایی با چنین نگاهی به جهان به این شیوه روی می‌آورد.

۲- مبان انسان‌شناختی

در تبیین مبنای انسان‌شناختی تسامح می‌توان به این نکته اشاره کرد که ناظر به تصویر و برداشت معیّنی از انسان است. تسامح‌ورزیدن با دیگران در گروِ داشتن فهم ویژه از آنان است، چنان‌که درشتی کردن با آنان نیز برخاسته از فهمی ویژه نسبت به آنان است. در مبانی انسان‌شناختی تسامح می‌توان از سه عنصر فطرت، طبیعت و هویّت جمعی یاد کرد.

در ویژگی نخست، نظر بر این است که آدمی با دورن‌مایه فطری خود رو به سوی خدا دارد و چونان جسم ثقیل و خاموشی نیست که نیروی عظیمی برای کندن و راندن او به‌سوی خدا لازم باشد. اگر نیرویی لازم است، تنها برای تغییرِ جهت و سو دادن به موجودی درحال‌حرکت است.

عنصر دوم در مبنای انسان‌شناختی، طبیعت آدمی است. انسان با تن خود به طبیعت متّصل شده و خود نیز طبیعتی کُند و سنگین یافته است. بستگی و وابستگی آدمی به طبیعت، او را وسوسه‌پذیر و ضعیف می‌گرداند. از این نگاه می‌توان بیان کرد که انسان موجودی ضعیف است. با توجه به اینکه انسان ملازم با خطا و همراه با افتوخیز است، مسامحت ضرورت می‌یابد.

سومین عنصر در مبانی انسان‌شناختی، هویّت جمعی آدمی است. وجود جنبه جمعی در هویّت انسان به این منجر می‌شود که افراد به سنّت‌های اجتماعی خود وابسته می‌شوند و با توجه به ظهور سنّت‌های متفاوت اجتماعی، تفاوت‌های عظیمی در دنیای انسان‌ها بروز می‌کند. این تفاوت‌ها تحمل می‌طلبد و تسامح می‌خواهد. حتّی در مواردی که عقاید نادرستی در سنّت‌ها وجود دارد، برای افرادی که در آن جامعه و فرهنگ بزرگ شده‌اند، جدا شدن از آن‌ها بسیار دشوار و این نیازمند انعطاف‌پذیری است.

۳- مبنای معرفت‌شناختی

تسامح علاوه‌بر مبانی هستی‌شناختی و انسان‌شناختی، بر معرفت‌شناختی نیز تکیه دارد. برای روشن شدن این مبنا، ابتدا باید دو نکته اساسی را تشریح کرد:

نخست اینکه درست، درست است و نادرست، نادرست است. تسامح به معنای آن نیست که با نادرست مجامله نشود. اما نکته دوم در مبنای معرفت‌شناختیِ تسامح این است که درست و نادرست در اذهان افراد و در نظام‌های اندیشه‌ای درهم تنیده‌اند؛ همین درهم‌تنیدگیِ درست و نادرست در جریان واقعی اندیشه‌ورزی است که برای تسامح جای باز می‌کند. براین‌اساس، نباید اندیشه‌های دیگر- به‌جز اندیشه خود- را به‌عنوان اینکه آن‌ها باطل‌اند، یکباره و بی‌محابا طرد کرد؛ زیرا در این امر، درستی‌های آن‌ها نیز به همراه نادرستی‌هایشان کنار گذاشته می‌شوند، درحالی‌که درست، پذیرفتی است، هرکجا که باشد. بنابر این ضرورت دارد که با افزاد و سایر نظام‌های اندیشه‌ای با تسامح و نرمش برخورد کرد تا رگه‌های حقیقت در آن‌ها دیده شود و زمینه ارتباط را فراهم آورد. یافتن این رگه‌ها به این منجر می‌شود که زوجین با یکدیگر ارتباط مؤثرتری برقرار کنند.

۴- مبنای ارزش‌شناختی

آخرین مبنای تسامح مربوط به جنبه ارزشی آن ازنظرِ زیباشناختی است. تسامح از زیبایی و شکوهی ویژه برخوردار است

۸. یَسْئَلُهُ مَنْ فِی السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِی شَأْنٍ.

۹. وَ لَوْ شاءَ رَبُّکَ لَجَعَلَ النّاسَ أُمَّةً واحِدَةً وَ لا یَزالُونَ مُخْتَلِفِینَ (۱۱۸) إِلاّ مَنْ رَحِمَ رَبُّکَ وَ لِذلِکَ خَلَقَهُمْ وَ تَمَّتْ کَلِمَةُ رَبِّکَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَ النّاسِ أَجْمَعِینَ (۱۱۹).

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-11-02]

و از زشتی‌ها و نفرت برانگیزی‌های سخت‌گیرانه و نیز بی‌مبالاتی سهل‌انگارانه به‌دور است. این مبنا دارای سه اصل است که عبارت‌اند از بحث و گفت‌وگو، جدایی و تنهایی. در بحث و گفت‌وگو، نحوه تسامح با کسی موردنظر است که با وی اختلاف‌نظر وجود دارد. در جدایی، نحوه تسامح با کسی موردنظر است که نمی‌توان با وی ارتباط را ادامه داد و سرانجام در تنهایی، نحوه تسامح درونی با فردی که از وی رنجیده‌خاطر هستیم [۱۲].

روش‌شناسی

پژوهش حاضر به‌لحاظ هدفْ کاربردی و از نوع پژوهش‌های پیمایشی است. این پژوهش به‌صورت نیمه‌آزمایشی انجام شد. به‌منظور اجرای پژوهش از روش پیش‌آزمون و پس‌آزمون با یک گروه کنترل بهره گرفته شد. جامعه آماری در این پژوهش شامل کلّیه کارکنان متأهّل دانشگاه حکیم‌سبزواری شهرستان سبزاور می‌شود. تعداد کارکنان متأهّل این دانشگاه ۱۵۰ نفر بود. نمونه‌گیری به روش تصادفی منظم انجام شد. به‌این‌صورت که در مرحله اوّل باید اعضای موجود در طرح نمونه‌گیری را شماره‌گذاری کرد. در این روش، پژوهشگر به‌جای استفاده از فهرست اعداد تصادفی، فاصله نمونه‌گیری را حساب می‌کند. براین‌اساس ازآنجایی‌که در این پژوهش جامعه دربرگیرنده ۱۵۰ زوج است و قصد انتخاب ۳۴ زوج را داریم، فاصله نمونه‌گیری برابر با ۴/۴۱ محاسبه شد. برای این منظور، ابتدا پیش‌آزمون اجرا گردید. پیش‌آزمون با این هدف اجرا شد که اوّلاً میزان رضایت زناشویی و نیز احساس مثبت به همسر را در زوجین بررسی کنیم تا پس‌آموزش مبانی تسامح‌ورزی میزان تغییر رضایت و احساس مثبت در زوجین مشخص شود. بین مرحله پیش‌آزمون و مرحله پس‌آزمون حدود چهار ماه وقفه ایجاد شد. این وقفه به‌این‌دلیل بود که زوجین بتوانند آنچه را که در جلسات آموزشی فراگرفته بودند، در زندگی زناشویی خود به کار ببرند. در این مدت به زوجین گروه آزمایش با کمک مشاوران خانواده خدمات مشاوره‌ای در این زمینه ارائه شد. در مرحله پیش‌آزمون هر دو گروه پرسش‌نامه رضایت زناشویی انریچ فرم کوتاه و پرسش‌نامه احساس مثبت به همسر را پاسخ می‌دهند. سپس گروه آزمایش ۶ جلسه ۹۰ دقیقه‌ای آموزش مبانی فلسفی تسامح را به‌صورت گروهی و هفته‌ای دو بار به همراه تمرینات و تکالیف روزانه دریافت می‌کنند. اما گروه کنترل هیچ آموزشی دریافت نمی‌کنند. بعد از پایان دوره آموزش، مجدّداً پرسش‌نامه‌های مذکور توسط گروه آزمایش و کنترل به‌عنوان پس‌آزمون تکمیل و مقیاس‌ها اندازه‌گیری می‌شود. جهت اندازه‌گیری میزان رضایت زناشویی، از پرسش‌نامه انریچ استفاده گردید؛ این آزمـــون توسط اولسون[۱۰]، فورنیر[۱۱] و دراکمن[۱۲] در سال ۱۹۸۹ ساخته شد. این پرسش‌نامه برای ارزیابی زمینه‌های بالقـوّه مشکل‌زا یا شناسایی زمینه قوّت و پربارسازی رابطه زناشویی به کار می‌رود. اولسون از این پرسش‌نامه برای بررسی رضایت زناشویی استفاده کرده و معتقد است که این مقیاس به تغییراتی که در طول دوره حیات آدمی رخ می‌دهد، مربوط می‌شود. همچنین دراین‌خصـــوص به تغییراتی که در خانواده به وجود می‌آید، حسّاس است. هریک از موضوعات این پرسش‌نامه در ارتباط با یکی از زمینه‌های مهم است. ارزیابی این زمینه‌ها در درون یک رابطه زناشویی می‌تواند مشکلات بالقوّه زوج‌ها را مشخص کند. این ابزار همچنین می‌تواند به‌عنوان یک ابزار تشخیص برای زوج‌هایی که در جست‌وجوی مشاوره زناشویی و به‌دنبال تقویت رابطه زناشویی‌شان هستند، استفاده شود. این مقیاس شامل چهار خُرده‌مقیاس ۳۵ مادّه‌ای است که می‌تواند به‌عنوان یک ابزار تحقیق ازجمله رضایت، ارتباطات و حلّ تعارض استفاده شود. مقیاس زوجی اینریچ یک اندازه‌گیری کلی از روابط زناشویی شامل تحریف آرمانی[۱۳]، رضایت زناشویی[۱۴]، مسائل شخصیتی[۱۵]، ارتباطات[۱۶]، حلّ تعارض[۱۷]، مدیریت مالی[۱۸]، فعالیت‌های اوقات‌فراغت[۱۹]، رابطه جنسی[۲۰]، فرزندان و فرزندپروری[۲۱]، خانواده و دوستان[۲۲]، نقش‌های مساوات‌طلبی مربوط به زن و مرد[۲۳]، جهت‌گیری مذهبی[۲۴]، هم‌بستگی زوج‌ها[۲۵] و تغییرات زناشویی[۲۶] را شامل می‌شود. پرسش‌نامه بعدی که در پژوهش استفاده می‌شود، پرسش‌نامه احساس مثبت به همسر[۲۷] الری و همکاران است. این پرسش‌نامه دارای ۱۷ سؤال است. پایایی آزمون ازطریق آزمون مجدّد با فاصله ۱ تا ۳ هفته ۰/۹۳، و ضریب هم‌بستگی با پرسش‌نامه رضایت زناشویی ۰/۷ گزارش شده است. پرسش‌نامه دارای دو بخش است که بخش اوّل شامل ۸ سؤال که با اعداد ۱ (برای احساس شدیداً منفی) تا ۷ (برای احساس شدیداً مثبت) مشخص می‌شود. بخش دوم شامل ۹ عبارت است پرسش‌نامه توسط مظاهری و پوراعتماد ترجمه شده و همسانی درونی آن را ۰/۸۹ محاسبه کرده‌اند. به‌منظور تحلیل اطلاعات جمع‌آوری‌شده با استفاده از پرسش‌نامه‌ها از روش آماری تحلیل واریانس یک‌راهه برای هریک از سؤالات مطرح‌شده استفاده شد. آموزش مبانی تسامح‌ورزی نیز طی شش جلسه انجام شد که خلاصه جلسات آموزشی به شرح زیر است:

یافته‌های پژوهش

۱- آیا آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی بر رضایت زناشویی تأثیر معناداری دارد؟

برای پاسخ‌گویی به سؤال، از روش آزمون تحلیل واریانس یک‌راهه استفاده شد. به‌منظور استفاده از این آزمون، ابتدا باید فرض به

[10]. Olson
[11]. Fournier
[12]. Druckman
[13]. Idealistic Distortion
[14]. Marital Satisfaction
[15]. Personality Issues
[16]. Communication
[17]. Conflict Resolution
[18]. Financial Management
[19]. Leisure Activities
[20]. Sexual Relationship
[21]. Children and Parenting
[22]. Family and Friends
[23]. Equalitarian Roles
[24]. Religious Orientation
[25]. Marital Cohesion
[26]. Marital Changes
[27]. Positive feeling questionnaire

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-11-02]

هنجار بودن اطلاعات جمع‌آوری‌شده بررسی شود.

در جدول شماره ۱ خلاصه جلسات آموزش مبانی فلسفی تسامح ورزی که در شش جلسه برگزار شده آمده است.

تفاوت معنادار حداقل در یکی از گروه‌ها بر اساس نتایج آزمون‌های چندمتغیّره در جدول ۲ بیان شده است.

همچنین در جدول شماره ۳ فراوانی سن پاسخ دهندگان آمده است، فراوانی سن در چهار طبقه دسته‌بندی شده است.

جدول ۱. خلاصه جلسات آموزشی

جلسه	عنوان	محتوا
اوّل	آشنایی کلی با مبانی فلسفی تسامح و مدارا	در این جلسه بر مواردی مانند چرایی رفتار محبت‌آمیز با دیگران، کمک کردن به افراد برای داشتن احساس خوب درباره خودشان، طبیعی دانستن اندکی تفاوت، صبور بودن در رویارویی با دیگران، پذیرفتن انسان به‌عنوان موجودی عامل، پذیرفتن انسان به‌عنوان موجودی منحصربه‌فرد، نتایج سوء کینه و نفرت داشتن از یکدیگر و خطاهای شناختی ناشی از آن تأکید شد.
دوم	آموزش مبنای هستی‌شناختی تسامح	مهم‌ترین مبنای هستی‌شناختی شیوه تسامح، تصویری از هستی است که در آن اصالت با رحمت است. در این جلسه تلاش خواهد شد با یادآوری رحمت خداوند، عفو و بخشش را آموزش داد. افاضه، احاطه و شهاده به‌عنوان ویژگی‌های هستی‌شناسی اسلامی موردبحث قرار خواهند گرفت.
سوم	آموزش مبنای معرفت‌شناختی تسامح	در این جلسه بر آموزش پذیرش دیدگاه‌های مختلف تأکید شد. براین‌اساس، نباید اندیشه‌های دیگر- به‌جز اندیشه خود را- به‌عنوان اینکه آن‌ها باطل‌اند، یکباره و بی‌محابا طرد کرد؛ زیرا در این امر درستی‌های آن‌ها نیز به همراه نادرستی‌هایشان کنار گذاشته می‌شوند، درحالی‌که درست، درست و پذیرفتنی است، هرکجا که باشد. بنا به این ضرورت که باید با آدم‌ها و نظام‌های اندیشه‌ای دیگر با تسامح و نرمش برخورد کرد تا رگه‌های حقیقت نه‌تنها امکان ارتباط و هم‌سخنی را به وجود آورَد، بلکه خود معیاری برای ارزیابی و نقد رگه‌های باطل در اختیار قرار دهد. با تکیه بر عناصر درست در اندیشه دیگران، بهتر می‌توان آن‌ها را به فاصله گرفتن از پاره‌های نادرست افکارشان ترغیب کرد و البته در روابط زناشویی این موضوع قابل‌اهمیت فراوان است؛ زیرا بسیاری از دلخوری‌ها ریشه‌های شناخت‌شناسی دارد.
چهارم	آموزش مبنای انسان‌شناختی تسامح	در تبیین شیوه تسامح نبوی می‌توان به لایه زیرساز دیگری در این شیوه توجه کرد که ناظر به تصویر و برداشت معیّنی از انسان است. تسامح ورزیدن با دیگران در گروِ داشتنِ فهم ویژه‌ای از آنان است. چنان‌که درشتی کردن با آنان نیز برخاسته از فهمی ویژه نسبت به آنان است. در مبنای انسان‌شناختی تسامح می‌توان از سه عنصر نام برد: فطرت، طبیعت و هویّت جمعی.
پنجم	آموزش مبنای ارزش‌شناختی تسامح	در این جلسه عفو و گذشت به‌عنوان یک ارزش تلقّی خواهد شد. آخرین مبنای شیوه تربیتی تسامح در مشی پیامبر(ص)، مربوط به جنبه ارزشی آن ازنظر زیباشناختی است. شیوه تسامح از زیبایی و شکوهی ویژه برخوردار است و از زشتی‌ها و نفرت‌برانگیزی‌های تصلب سخت‌گیرانه و نیز بی‌مبالاتی سهل‌انگارانه به‌دور است. زیبایی‌شناسی در رفتار مسامحت‌آمیز پیامبر(ص) را می‌توان در سه مقام ملاحظه کرد: مقام بحث و گفت‌وگو، مقام جدایی و مقام تنهایی.
ششم	جمع‌بندی	جمع‌بندی مباحث مطرح‌شده و ارائه تمرین و مثال‌های کاربردی

جدول ۲. فراوانی مربوط به جنسیت پاسخ‌دهندگان

جنسیت	فراوانی	درصد	درصد تجمّعی
مرد	۱۷	٪۵۰	٪۵۰
زن	۱۷	٪۵۰	٪۱۰۰
مجموع	۳۲	٪۱۰۰	

جدول ۳. فراوانی سنّ پاسخ‌دهندگان

سن	فراوانی	درصد	درصد تجمّعی
۲۰ تا ۳۰ سال	۶	۱۷	۱۷
۳۰ تا ۴۰	۱۳	۳۸	۵۵
۴۰ تا ۵۰	۱۰	۳۰	۸۵
۵۰ تا ۶۰	۵	۱۵	٪۱۰۰
مجموع	۳۴	٪۱۰۰	

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-11-02]

جدول ۴. فراوانی تحصیلات پاسخ‌دهندگان

تحصیلات	فراوانی	درصد	درصد تجمّعی
لیسانس	۱۳	۳۸	۳۸
فوق‌لیسانس	۱۲	۳۵	۷۳
دکتری	۹	۲۷	۱۰۰
مجموع	۳۴	۱۰۰	

جدول ۵. پیش‌فرض اوّل آزمون کلولموگروف اسمیرنف

متغیّر		اندازه	DF	F	P
رضایت زناشویی	رضایت زناشویی	پیش‌آزمون	۱۶	۰/۱۸	۰/۰۵
		پس‌آزمون	۱۶	۰/۱۹	۰/۰۵
	موضوعات شخصیتی	پیش‌آزمون	۱۶	۰/۱۱	۰/۰۵
		پس‌آزمون	۱۶	۰/۱۴	۰/۰۵
	ارتباط زناشویی	پیش‌آزمون	۱۶	۰/۱۴	۰/۰۵
		پس‌آزمون	۱۶	۰/۲۲	۰/۰۵
	حلّ تعارض	پیش‌آزمون	۱۶	۰/۱۸	۰/۰۵
		پس‌آزمون	۱۶	۰/۲۵	۰/۰۵
	مدیریت مالی	پیش‌آزمون	۱۶	۰/۱۹	۰/۰۵
		پس‌آزمون	۱۶	۰/۱۵	۰/۰۵
	برابری نقش	پیش‌آزمون	۱۶	۰/۱۶	۰/۰۵
		پس‌آزمون	۱۶	۰/۲۸	۰/۰۵
	اوقات‌فراغت	پیش‌آزمون	۱۶	۰/۲۴	۰/۰۵
		پس‌آزمون	۱۶	۰/۲۵	۰/۰۵
	روابط جنسی	پیش‌آزمون	۱۶	۰/۱۹	۰/۰۵
		پس‌آزمون	۱۶	۰/۱۵	۰/۰۵
	ازدواج و بچه‌ها	پیش‌آزمون	۱۶	۰/۱۶	۰/۰۵
		پس‌آزمون	۱۶	۰/۱۸	۰/۰۵
	بستگان و دوستان	پیش‌آزمون	۱۶	۰/۲۳	۰/۰۵
		پس‌آزمون	۱۶	۰/۱۹	۰/۰۵
	جهت‌گیری عقیدتی	پیش‌آزمون	۱۶	۰/۱۳	۰/۰۵
		پس‌آزمون	۱۶	۰/۲۲	۰/۰۵
	پاسخ قراردادی	پیش‌آزمون	۱۶	۰/۱۴	۰/۰۵
		پس‌آزمون	۱۶	۰/۱۳	۰/۰۵
	نمره کل	پیش‌آزمون	۱۶	۰/۱۵	۰/۰۵
		پس‌آزمون	۱۶	۰/۱۶	۰/۰۵

جدول ۶. فرض همگنی واریانس

متغیّر		اندازه	DF1	DF2	F	P
رضایت زناشویی	پاسخ قراردادی	پیش‌آزمون	۱	۳۲	۱/۴۱	۰/۰۵
		پس‌آزمون	۱	۳۲	۱/۰۹	۰/۰۵
	رضایت زناشویی	پیش‌آزمون	۱	۳۲	۰/۰۱	۰/۰۵
		پس‌آزمون	۱	۳۲	۱/۶۹	۰/۰۵
	موضوعات شخصیتی	پیش‌آزمون	۱	۳۲	۰/۵۱	۰/۰۵
		پس‌آزمون	۱	۳۲	۰/۵۱	۰/۰۵
	ارتباط زناشویی	پیش‌آزمون	۱	۳۲	۰/۴۹	۰/۰۵
		پس‌آزمون	۱	۳۲	۷/۴	۰/۰۵
	حلّ تعارض	پیش‌آزمون	۱	۳۲	۰/۰۴	۰/۰۵
		پس‌آزمون	۱	۳۲	۶/۵۳	۰/۰۵

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-11-02]

مدیریت مالی	پیش‌آزمون	۱	۳۲	۰/۸۴	۰/۰۵
	پس‌آزمون	۱	۳۲	۳/۳۸	۰/۰۵
برابری نقش	پیش‌آزمون	۱	۳۲	۳/۴۶	۰/۰۵
	پس‌آزمون	۱	۳۲	۸/۹۴	۰/۰۵
اوقات‌فراغت	پیش‌آزمون	۱	۳۲	۰/۳۲	۰/۰۵
	پس‌آزمون	۱	۳۲	۷/۰۱	۰/۰۵
روابط جنسی	پیش‌آزمون	۱	۳۲	۴/۶۳	۰/۰۵
	پس‌آزمون	۱	۳۲	۴/۹	۰/۰۵
ازدواج و بچه‌ها	پیش‌آزمون	۱	۳۲	۴/۸۴	۰/۰۵
	پس‌آزمون	۱	۳۲	۱۵/۸۸	۰/۰۵
بستگان و دوستان	پیش‌آزمون	۱	۳۲	۰/۲۶	۰/۰۵
	پس‌آزمون	۱	۳۲	۱۱/۴۲	۰/۰۵
جهت‌گیری عقیدتی	پیش‌آزمون	۱	۳۲	۰/۱۵	۰/۰۵
	پس‌آزمون	۱	۳۲	۴/۵۴	۰/۰۵
نمره کل	پیش‌آزمون	۱	۳۲	۰/۰۸	۰/۰۵
	پس‌آزمون	۱	۳۲	۱/۰۴	۰/۰۵

جدول ۷. همگونی شیب رگرسیون

متغیّر		$F_{2,29}$	P
رضایت زناشویی	پاسخ قراردادی	۳/۰۱	۰/۰۵
	رضایت زناشویی	۳/۱۲	۰/۰۵
	موضوعات شخصیتی	۳/۳۴	۰/۰۵
	ارتباط زناشویی	۲/۱۱	۰/۰۵
	حلّ تعارض	۲/۷۸	۰/۰۵
	مدیریت مالی	۲/۱۷	۰/۰۵
	برابری نقش	۲/۷۰	۰/۰۵
	اوقات‌فراغت	۲/۱۳	۰/۰۵
	روابط جنسی	۲/۶۴	۰/۰۵
	ازدواج و بچه‌ها	۳/۱	۰/۰۵
	بستگان و دوستان	۲/۲۴	۰/۰۵
	جهت‌گیری عقیدتی	۴/۱۱	۰/۰۵
	نمره کل	۴/۱۶	۰/۰۵

پیش‌فرض دوم

برای محاسبه این پیش‌فرض، از آزمون لون استفاده شد. با توجه به اینکه در این آزمون، فرض صفر حاکی‌از برابری واریانس‌هاست، رد نشدن فرض صفر، مطلوب است.

پیش‌فرض سوم

پیش‌فرض سوم همگونی شیب رگرسیون است. برای اثبات همگونی شیب رگرسیون، مقدار f تعامل باید بین متغیّر هم‌پراش و متغیّر مستقل محاسبه شود. اگر این شاخص معناداری نباشد (سطح معنی داری بیشتر از ۰/۰۵)، این پیش‌فرض رعایت شده است که نتایج آن در جدول ۷ خلاصه شده است.پس از احراز پیش‌فرض‌ها، آزمون آنکوا اجرا و نتایج در جدول ۸ گزارش شد.

همان‌طور که در جدول ۸ گزارش شد، نتایج آنکوا نشان داد که متغیّر هم‌پراش به‌درستی انتخاب شده است؛ زیرا تأثیر معناداری بر نتایج پس‌آزمون گذاشته است ($F_{1,29}$= 83/36, P<0/05, Partial η^2 = 0/74). پس از حذف اثر متغیّر هم‌پراش یا کنترل از متغیّر وابسته، آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی بر رضایت زناشویی تأثیر معناداری دارد (Partial η^2 = 0/60, $f_{1,29}$= 44/17, p <0/05) و ۶۰٪ تغییرات در رضایت زناشویی متأثّر از عمل آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی است. میانگین‌های تعدیل‌شده در جدول ۴-۱۰ نشان می‌دهد که میانگین پس‌آزمون گروه آزمایش به‌طور معناداری بیشتر از کنترل است: (MD= 35/27, p<0/05)

ازآنجاکه متغیّر رضایت زناشویی، یک متغیّر مرکّب است، برای تعیین اینکه عمل آزمایشی بر کدام مؤلّفه آن تأثیر معناداری داشته است، از آزمون مانکوا استفاده شد. نتایج آزمون‌های چندمتغیّره که در جدول ۲ گزارش شده است، نشان‌دهنده تفاوت معنادار حداقل در یکی از گروه‌هاست.

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-11-02]

برای بررسی اینکه عمل آزمایشی بر کدام بُعد رضایت زناشویی تأثیر گذاشته است، آزمون تعقیبی بررسی و نتایج در جدول ۱۰ خلاصه شد.

همان‌طور که در جدول ۱۱ گزارش شده است، **پس از حذف اثر متغیّر هم‌پراش یا کنترل از متغیّر وابسته**، آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی بر پاسخ قراردادی زوجین تأثیر معناداری نداشت (Partial η^2 = 0/001, $f_{1,18}$= 0/016, p>0/05). بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که پس از حذف اثر متغیّر هم‌پراش، تنها ۰/۱٪ تغییرات در پاسخ قراردادی، متأثّر از عمل آزمایشی آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی است که مقدار اثر ناچیزی است. آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی بر رضایت زناشویی تأثیر معناداری داشت (Partial η^2 = 0/94, $f_{1,18}$= 287/76, p<0/05)؛ ۹۴٪ تغییرات در رضایت زناشویی متأثّر از عمل آزمایشی آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی است که مقدار اثر بالایی است. آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی بر موضوعات شخصیتی تأثیر معناداری نداشت (Partial η^2 = 0/16, $f_{1,18}$= 3/53, p>0/05)؛ ۱۶٪ تغییرات در موضوعات شخصیتی، متأثّر از عمل آزمایشی آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی است. آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی بر ارتباط زناشویی تأثیر معناداری داشت (Partial η^2 = 0/51, $f_{1,18}$= 18/77, p<0/05)؛ ۵۱٪ تغییرات در ارتباط زناشویی متأثّر از عمل آزمایشی آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی است. آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی بر حلّ تعارض تأثیر معناداری داشت (Partial η^2 = 0/26, $f_{1,18}$= 6/17, p<0/05)؛ ۲۶٪ تغییرات در حلّ تعارض متأثّر از عمل آزمایشی آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی است. آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی بر مدیریت مالی تأثیر معناداری نداشت (Partial η^2 = 0/006, $f_{1,18}$= 0/12, p>0/05)؛ تنها ۰/۶٪ از تغییرات در مدیریت مالی متأثّر از عمل آزمایشی آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی است. آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی بر برابری نقش تأثیر معناداری داشت (Partial η^2 = 0/36, $f_{1,18}$= 10/14, p<0/05)؛ ۳۶٪ تغییرات در برابری نقش متأثّر از عمل آزمایشی آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی است. آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی بر اوقات‌فراغت تأثیر معناداری داشت (Partial η^2 = 0/43, $f_{1,18}$= 13/38, p<0/05)؛ ۴۳٪ تغییرات در اوقات‌فراغت متأثّر از عمل آزمایشی آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی است. آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی بر رابطه جنسی تأثیر معناداری داشت (Partial η^2 = 0/21, $f_{1,18}$= 4/86, p<0/05)؛ ۲۱٪ تغییرات در رضایت زناشویی متأثّر از عمل آزمایشی آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی است. آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی بر ازدواج و بچه‌ها تأثیر معناداری داشت (Partial η^2 = 0/56, $f_{1,18}$= 22/58, p<0/05)؛ ۵۶٪ تغییرات در بُعد ازدواج و بچه‌ها متأثّر از عمل آزمایشی آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی است. آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی بر بُعد بستگان و دوستان تأثیر معناداری داشت (Partial η^2 = 0/31, $f_{1,18}$= 8/12, p<0/05)؛ ۳۱٪ تغییرات در بُعد بستگان و دوستان متأثر از عمل آزمایشی آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی است. آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی بر جهت گیری عقیدتی زوجین تأثیر معناداری داشت (Partial η^2 = 0/58, $f_{1,18}$= 24/36, p<0/05)؛ ۵۸٪ تغییرات در جهت‌گیری عقیدتی متأثّر از عمل آزمایشی آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی است. بنابراین عمل آزمایشی، تنها بر ابعاد پاسخ قراردادی، موضوعات شخصیتی و مدیریت مالی تأثیر معناداری نداشته است. همچنین، مجذور اتای جزئی به‌عنوان اندازه اثر نشان می‌دهد که آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی بیشترین تأثیر را بر بُعد رضایت زناشویی و کمترین تأثیر را بر بُعد پاسخ قراردادی دارد. همان‌طور که در جداول ۱۳-۴ گزارش شده است، میانگین‌های تعدیل‌شده هم نشان می‌دهد که بیشترین تفاوت در بُعد رضایت زناشویی (MD=7/54) و کمترین تفاوت در بُعد پاسخ قراردادی است (MD= 03).

جدول ۸. آزمون آنکوا برای تأثیر آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی بر رضایت زناشویی

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	P	Partial η^2
پیش‌آزمون	۱۷۲۵۲/۴۱	۱	۱۷۲۵۲/۴۱	۸۳/۳۶	۰/۰۰۰	۰/۷۴
گروه	۹۱۴۰/۰۱۸	۱	۹۱۴۰/۰۱۸	۴۴/۱۷	۰/۰۰۰	۰/۶۰
خطا	۶۰۰۱/۴۶	۲۹	۲۰۶/۹۵			

جدول ۹. میانگین تعدیل‌شده گروه‌های رضایت زناشویی با اثر پیش‌آزمون

	گروه	میانگین تعدیل‌شده با اثر پیش‌آزمون	خطای استاندارد (۷)
رضایت زناشویی	کنترل	۹۹/۳۶	۳/۶۸
	آزمایش	۱۳۴/۶۴	۳/۶۸

جدول ۱۰. آزمون‌های چندمتغیّره برای تأثیر آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی بر ابعاد رضایت زناشویی

آزمون آماری	آماره آزمون	F	P
Pillai's trace	۰/۹۸	۳۲/۵۹	۰/۰۰۰

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-11-02]

Wilks' lambda	۰/۰۱۸	۳۲/۵۹	۰/۰۰۰
Hotelling's trace	۵۵/۸۷	۳۲/۵۹	۰/۰۰۰
Roy's largest root	۵۵/۸۷	۳۲/۵۹	۰/۰۰۰

جدول ۱۱. آزمون تعقیبی برای تأثیر آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی بر ابعاد رضایت زناشویی

متغیّر	منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	P	Partial η^2
پاسخ قراردادی	گروه	۰/۰۰۲	۱	۰/۰۰۲	۰/۰۱۶	۰/۹	۰/۰۰۱
	خطا	۲/۳۶	۱۸	۰/۱۳			
رضایت زناشویی	گروه	۱۲۶/۱۶	۱	۱۲۶/۱۶	۲۸۷/۷۶	۰/۰۰۰	۰/۹۴
	خطا	۷/۸۹	۱۸	۰/۴۴			
موضوعات شخصیتی	گروه	۱/۹۹	۱	۱/۹۹	۳/۵۳	۰/۰۷۷	۰/۱۶
	خطا	۱۰/۱۴	۱۸	۰/۵۶			
ارتباط زناشویی	گروه	۳۵/۷۹	۱	۳۵/۷۹	۱۸/۷۷	۰/۰۰۰	۰/۵۱
	خطا	۳۴/۳۳	۱۸	۱/۹۱			
حلّ تعارض	گروه	۲۱/۴۱	۱	۲۱/۴۱	۶/۱۷	۰/۰۲۳	۰/۲۵۵
	خطا	۶۲/۴۴	۱۸	۳/۴۷			
مدیریت مالی	گروه	۱۹/۴۷	۱	۱۹/۴۷	۰/۱۲	۰/۷۳۸	۰/۰۰۶
	خطا	۳۰۴۹/۰۳	۱۸	۱۶۹/۳۹			
برابری نقش	گروه	۵/۵	۱	۵/۵	۱۰/۱۴	۰/۰۰۵	۰/۳۶
	خطا	۹/۷۷	۱۸	۰/۵۴			
اوقات‌فراغت	گروه	۲۳/۶۶	۱	۲۳/۶۶	۱۳/۳۸	۰/۰۰۲	۰/۴۳
	خطا	۳۱/۸۳	۱۸	۱/۷۷			
روابط جنسی	گروه	۹/۴۸	۱	۹/۴۸	۴/۸۶	۰/۰۴۱	۰/۲۱
	خطا	۳۵/۰۸	۱۸	۱/۹۵			
ازدواج و بچه‌ها	گروه	۲۸/۵۴	۱	۲۸/۵۴	۲۲/۵۸	۰/۰۰۰	۰/۵۶
	خطا	۲۲/۷۵	۱۸	۱/۲۶			
بستگان و دوستان	گروه	۳۲/۴۴	۱	۳۲/۴۴	۸/۱۲	۰/۰۱۱	۰/۳۱
	خطا	۷۱/۹۳	۱۸	۳/۹۹			
جهت‌گیری عقیدتی	گروه	۱۴/۴۵	۱	۱۴/۴۵	۲۴/۳۶	۰/۰۰۰	۰/۵۸
	خطا	۱۴/۴۵	۱۸	۰/۸			

جدول ۱۲. میانگین تعدیل‌شده ابعاد رضایت زناشویی با اثر پیش‌آزمون هر گروه

	گروه	میانگین تعدیل‌شده با اثر پیش‌آزمون	خطای استاندارد (۷)	تفاوت میانگین (MD)
پاسخ قراردادی	کنترل	۶/۱۴	۰/۱۴	۰/۰۳
	آزمایش	۶/۱۷	۰/۱۴	
رضایت زناشویی	کنترل	۱۲/۱	۰/۲۵	۷/۵۴
	آزمایش	۱۹/۵۵	۰/۲۵	
موضوعات شخصیتی	کنترل	۶/۵۹	۰/۲۹	۰/۹۵
	آزمایش	۷/۵۴	۰/۲۹	
ارتباط زناشویی	کنترل	۸/۷۷	۰/۵۲	۴/۲
	آزمایش	۱۲/۷۹	۰/۵۲	
حلّ تعارض	کنترل	۱۱/۱۹	۰/۷۱	۳/۱
	آزمایش	۱۴/۳	۰/۷۱	
مدیریت مالی	کنترل	۱۰/۳۴	۴/۹۴	۲/۹۶
	آزمایش	۷/۴۲	۴/۹۴	
برابری نقش	کنترل	۵/۲۱	۰/۲۸	۱/۵۸

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-11-02]

	آزمایش	۶/۷۹	۰/۲۸	
اوقات‌فراغت	کنترل	۹/۶۸	۰/۵۱	۳/۲۷
	آزمایش	۱۲/۹۴	۰/۵۱	
روابط جنسی	کنترل	۷/۵۳	۰/۵۳	۲/۰۷
	آزمایش	۹/۵۹	۰/۵۳	
ازدواج و بچه‌ها	کنترل	۷/۳۶	۰/۴۳	۳/۵۹
	آزمایش	۱۰/۹۵	۰/۴۳	
بستگان و دوستان	کنترل	۷/۸۷	۰/۷۶	۳/۸۲
	آزمایش	۱۱/۶۹	۰/۷۶	
جهت‌گیری عقیدتی	کنترل	۹/۲۶	۰/۳۴	۲/۹۷
	آزمایش	۱۲/۳۵	۰/۳۴	

جدول ۱۳. آزمون کلوموگروف اسمیرنف

متغیّر	اندازه	DF	F	P
احساس مثبت به همسر	پیش‌آزمون	۱۶	۰/۱۶	۰/۰۵
	پس‌آزمون	۱۶	۰/۱۴	۰/۰۵

سؤال دوم

آیا آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی بر احساس مثبت نسبت به همسر تأثیر معناداری دارد؟

آزمون کالموگروف اسمیرنف

نرمال بودن توزیع متغیّرها: برای آزمون نرمال بودن توزیع متغیّرها، از آزمون آماری کالموگروف اسمیرنوف استفاده شد. با توجه به اینکه در این آزمون فرض صفر حاکی‌از نزدیک بودن توزیع متغیّرها به توزیع نرمال است، رد نشدن فرض صفر مطلوب است.

پیش‌فرض دوم

برای آزمون برابری واریانس متغیّرهای وابسته در سطوح متغیّر مستقل، از آزمون لوین استفاده گردید. نتایج این آزمون در جدول ۱۴ گزارش شد. با توجه به اینکه در این آزمون، فرض صفر حاکی‌از برابری واریانس‌هاست، رد نشدن فرض صفر مطلوب است.

با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از جدول، با توجه به اینکه سطح معناداری بالاتر از ۰/۰۵ است، واریانس تمامی متغیرهای پژوهش در دو گروه آزمایش و کنترل همگن بوده است.

پیش‌فرض سوم

پیش‌فرض سوم همگونی شیب رگرسیون است. برای اثبات همگونی شیب رگرسیون، مقدار f تعامل باید بین متغیّر هم‌پراش و متغیّر مستقل محاسبه شود. اگر این شاخص معناداری نباشد (سطح معنی‌داری بیشتر از ۰/۰۵)، این پیش‌فرض رعایت شده است.

همان‌طور که در جدول ۱۵ گزارش شد، سطح معناداری تمام متغیّرها بیشتر از ۰/۰۵ است. بنابراین شیب خطّ رگرسیون متغیّرهای هم‌پراش به متغیّرهای وابسته در تمام سطوح متغیّر مستقل برابر است. پس جهتِ اطمینان از نرمال بودن اطلاعات، از آزمون واریانس یک‌راهه استفاده شد.

همان‌طور که در جدول ۱۶ گزارش شد، متغیّر هم‌پراش به‌درستی انتخاب شده است؛ زیرا تأثیر معناداری بر نتایج پس‌آزمون ها گذاشته است ($F_{1,29}$= 1670/79, P<0/05, Partial η^2 =0/98). پس از حذف اثر متغیّر هم‌پراش یا کنترل از متغیّر وابسته، آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی بر احساس مثبت نسبت به همسر تأثیر معناداری داشت (Partial η^2 = 0/368, $f_{1,29}$= 16/86, p<0/05). بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که پس از حذف اثر متغیّر هم‌پراش، ۳۸/۸٪ از تغییرات در متغیّر احساس مثبت نسبت به همسر متأثّر از عمل آزمایشی آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی است. میانگین‌های تعدیل‌شده در جدول۲ نشان می‌دهند که میانگین پس‌آزمون گروه آزمایش به‌طور معناداری بیشتر از کنترل است (MD= 5/075, p<0/05).

در جدول شماره ۱۷ میانگین تعدیل شده گروه‌های متغیر احساس مثبت نسبت به همسر با اثر پیش آزمون آمده است.

جدول ۱۴. همگنی واریانس‌ها

متغیّر	اندازه	DF	F	P
احساس مثبت به همسر	پیش‌آزمون	۱	۰/۰۰۲	۰/۰۵
	پس‌آزمون	۱	۰/۳۲	۰/۰۵

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-11-02]

جدول ۱۵. همگونی شیب رگرسیون

متغیّر	$F_{2,29}$	P
احساس مثبت به همسر	۲/۸۰	۰/۰۵

جدول ۱۶. آزمون آنکوا برای تأثیر آموزش مبانی فلسفی تسامح‌ورزی بر احساس مثبت نسبت به همسر

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	P	Partial η^2
پیش‌آزمون	۲۰۴۱۵/۵۸	۱	۲۰۴۱۵/۵۸	۱۶۷۰/۷۹	۰/۰۰۰	۰/۹۸
گروه	۲۰۵/۹۷	۱	۲۰۵/۹۷	۱۶/۸۶	۰/۰۰۰	۰/۳۶۸
خطا	۳۵۴/۳۵	۲۹	۱۲/۲۱۹			

جدول ۱۷. میانگین تعدیل‌شده گروه‌های متغیّر احساس مثبت نسبت به همسر با اثر پیش‌آزمون

	گروه	میانگین تعدیل‌شده با اثر پیش‌آزمون	خطای استاندارد (۷)
احساس مثبت به همسر	کنترل	۵۳/۶۲	۰/۸۷
	آزمایش	۵۸/۶۹	۰/۸۷

نتایج

زندگی زناشویی سالم متأثّر از ترکیبی از عوامل متعددی است که نگرش مذهبی [۱۶ و ۱۷]، سلامت معنوی [۸] و صمیمیت غنی‌شده با آموزه‌های اسلامی [۱۹]ازجمله آن است.

یکی از مهارت‌هایی که زوجین باید آن را کسب کنند، مهارت تسامح‌ورزی است. تسامح‌ورزی یکی از عاداتی است که فلسفه‌ورزی می‌تواند در انسان‌ها آن را درونی کند. زوجینی که عادت تسامح‌جویی دارند، اوّل اینکه نگاهی مثبت و همراه با خیرخواهی به هستی دارند؛ دوم اینکه نگاهی واقع‌بینانه به انسان‌ها دارند، بدین‌معنا که کمال‌گرا نیستند و از انسان‌ها توقّع معصومیت ندارند و آن‌ها را در شرایط عادی که نیازهای جسمی و اجتماعی‌شان پاسخ داده شده است، متمایل به خوبی‌ها می‌دانند و بر این نکته توجه دارند که تغییر عادات منفی در همسر می‌تواند وقت و انرژی زیادی را بطلبد. بنابراین سعی می‌کنند انتظاراتشان از همسرانشان واقع‌بینانه باشد و برای تأثیرگذاری بر همسر عجله نداشته باشند. نکته دیگر اینکه می‌دانند که انسان‌ها در زندگی با افت‌وخیز همراه هستند؛ گاهی پیش می‌آید که باید به‌خاطر برخی کوتاهی‌ها از ناحیه همسرشان صبر پیشه کنند؛ چراکه بر این نکته آگاه‌اند که با انسان زندگی می‌کنند و نه با یک شخص بری از هر خطا و اشتباه. به‌عبارت‌دیگر، نگاهشان به انسان واقع‌بینانه است. دیگر اینکه شخص اهل تسامح در شناخت‌شناسی خود از پدیده‌ها و به‌ویژه انسان‌ها، مطلق‌گرا نیست، تفاوت‌ها را تهدید تلقّی نمی‌کند و خوب می‌داند که قضاوت‌های دوگانه سیاه‌وسفید و خوب و بد معیوب هستند. انسان‌ها و افکار و امیال و نگرش‌هایشان ترکیبی از خوبی‌ها و بدی‌هایند. بنابراین تلاش می‌کنند تا در نگاه به همسرشان نقاط منفی را در کنار نقاط مثبت ببینند. اگر همسران بتوانند در عین انتقاد به‌حق به همسرشان، بی‌انصافی پیشه نکنند و قادر باشند رگه‌های مثبت و درست در اندیشه و احساس و رفتار همسرشان را ببینند و به آن توجه کنند، از قضاوت‌های شتاب‌زده و رفتارهای تکانشی پرهیز می‌کنند و رضایتشان از زندگی بیشتر می‌شود[۱۲-۱۴].درنهایت می‌توان مطرح کرد که با آموزش دقیق مبانی فضیلتی چون تسامح‌ورزی می‌توان جهت بالا بردن رضایت زناشویی و احساس مثبت به همسر گام‌های مؤثری برداشت.

بخشش یکی از مصادیق سبک ارتباطی تسامح‌ورزانه است؛ بین بخشودگی و رضایت زناشویی هم‌بستگی مثبت معناداری وجود دارد. به‌این‌معنا که هرچه میزان بخشش زوجین بیشتر شود، میزان رضایت زناشویی آن‌ها نیز افزایش می‌یابد که این یافته با پژوهش لوینسن[۲۸] و همکاران، فینچام[۲۹] و همکاران و همچنین رولو[۳۰] و وروف[۳۱] هماهنگ است [۵-۶-۱۱].

یکی دیگر از عواملی که در تحکیم روابط و رضایت زناشویی دخیل و تأثیرگذار است، نرم‌زبانی است. نرم‌زبانی در تحکیم روابط زناشویی و دوام محرومیت تأثیری بسزایی دارد. آنچه در ازدواج‌های پریشان وجود ندارد، ابراز محبت و صمیمیت است. زن و شوهری که دلیل ابراز خشم خود را درک نمی‌کنند، در مراودت خود به جایی می‌رسند که به‌قدر کافی مورد عشق و محبت همسر خود قرار ندارند. سازگاری زناشویی وضعیتی است که آن زن و شوهر در بیشتر مواقع احساسی ناشی از خوشبختی و رضایت از همدیگر دارند. روابط رضایت‌بخش در بین زوج‌ها ازطریق علاقه متقابل، میزان مراقبت از همدیگر و پذیرش و تفاهم یکدیگر قابل‌سنجش است. درواقع، رضایت زناشویی یک ارزیابی کلی از وضع فعلی ارتباط ارائه می‌دهد. برای تعیین و نشان دادن میزان شادی و میزان پایداری رابطه، یکی از رایج‌ترین مفاهیمْ رضایت و سازگاری

[28]. Levenson
[29]. Fincham
[30]. Ruvolo
[31]. Veroff

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-11-02]

زناشویی است. سازگاری زناشویی به‌صورت خودکار ایجاد نمی‌شود؛ به وجود آمدن آن به تلاش زوجین نیاز دارد. معمولاً سال ازدواج ازنظر سازگاری بسیار ناپایدار است و بیشترین خطر را برای ناسازگاری و طلاق دارد [۱۸].

از دیگر عوامل مؤثر در رضایت زناشویی و احساس مثبت نسبت به همسر برخوردار بودن از مهارت ارتباطی است. براساس یافته‌های پژوهش اسلوکام [۱۹][۳۲]، الگوی ارتباط سازنده ازجمله عوامل زمینه‌ساز در ایجاد رضایت، احساسات مثبت، تعدیل تعارض و پایداری زناشویی است. در توضیح این نکته که چرا عادت تسامح‌ورزی بر احساس مثبت به همسر تأثیرگذار است، می‌توان به نکات زیر اشاره کرد:

کسی که نگاهی مثبت به هستی دارد و هستی را شکنجه‌گاه نمی‌داند و هدف از هستی را چشاندن رحمت و مهربانی می‌داند، احساس خوبی به همسرش دارد؛ چراکه هرگز گمان نمی‌کند او مسئول پاداش و جزا دادن به شریک زندگی‌اش است، بلکه تلاش می‌کند تا نقش خود را به بهترین وجه در هستی ایفا کند؛ یعنی رحمت‌رسانی، خیررسانی و مهربانی.

نکته دیگر اینکه وقتی نگاه‌ها به انسان واقع‌بینانه باشد، انتظارها از او هم واقع‌بینانه خواهد بود و بنابراین احساس مثبت به همسر بیشتر خواهد شد. کسی که عادت کرده است تا در کنار بدی‌ها خوبی‌ها را نپوشاند و بلکه برای تغییر همسرش به‌جای تأکید بر بدی‌ها و زشتی‌ها، بر خوبی‌ها تکیه کند، بدیهی است که احساس مناسبی به همسرش خواهد داشت.

نتیجه‌گیری

نتایج تحقیق نشان داد آموزش مبانی فلسفی تسامح و مدارا می‌تواند در احساس مثبت به همسر مؤثر باشد. از عواملی که نقش مهمی را بر احساس مثبت زوجین به هم ایفا می‌کند، تسامح و مدارا در زندگی زناشویی است. احساس مثبت به همسر عبارت است از عاطفه مثبت شامل احساسات و هیجانات مثبت مانند (لذّت، شعف، خرسندی، غرور) و عاطفه منفی شامل احساسات و هیجانات منفی مانند (گناه، شرم، غمگینی، اضطراب و نگرانی، خشم و تنش) است. بنابراین آموزش تحمل و مدارا می‌تواند با تقویت عاطفه مثبت باعث ایجاد احساس مثبت به همسر در زندگی زناشویی شود. آموزش تسامح زوجین به مهارت انعطاف‌پذیری، رشد شخصی و هدفمندی در زندگی می‌انجامد [۲۰]همچنین فرد از توانایی مواجهه و تحمل موقعیت‌های دشوار در زندگی برخوردار می‌شود[۲۱].

تشکر و قدردانی

از تمامی افرادی که ما را در این مقاله یاری کردند تشکر و قدردانی می گردد.

تضاد منافع

ندارد.

ملاحظات اخلاقی

تمامی ملاحظات اخلاقی رعایت شده است.

سهم نویسندگان

نویسنده اول تهیه پروپوزال و بیان مسئله را انجام داده است، پیشینه پژوهشی با نویسنده دوم بوده است، تحلیل‌های آماری توسط نویسنده سوم انجام شده است. بقیه بخش‌های مقاله نیز توسط نویسنده اول انجام شده است.

حمایت مالی

ندارد.

REFERENCES

1. Ansari M, Yousefi Najafabadi K. The role of omissions in consolidating couples' relationships. *Islamic research on gender and family*. 2019; **3**(4): 25-44. Link
2. Fournier DG OD, Druckman JM. 30. PREPARE-ENRICH INVENTORIES. *Handbook of Measurements for Marriage and Family Therapy 204*. 1987p.
3. Allemand M, Amberg I, Zimprich D, Fincham FD. The role of trait forgiveness and relationship satisfaction in episodic forgiveness. *Journal of Social and Clinical psychology*. 2007 Feb;**26**(2):199-217. Link
4. Bretherton L. Tolerance, education and hospitality: A theological proposal. *Studies in Christian Ethics*. 2004 Apr;**17**(1):80-103. Link
5. Fincham FD, Beach SR, Davila J. Forgiveness and conflict resolution in marriage. *Journal of family psychology*. 2004 Mar;**18**(1):72. Link
6. Ruvolo AP, Veroff J. For better or for worse: Real-ideal discrepancies and the marital well-being of newlyweds. *Journal of Social and Personal Relationships*. 1997 Apr;**14**(2):223-42. Link
7. Ellis A. My current views on rational-emotive therapy (RET) and religiousness. *Journal of Rational-Emotive and Cognitive-Behavior Therapy*. 1992 Mar;**10**(1) 37-40. Link
8. Shackelford TK, Besser A, Goetz AT. Personality, marital satisfaction, and probability of marital infidelity. *Individual differences research*. 2008 Mar 1;**6**(1). Link
9. Bagherinia, H. The relationship between self-concept and positive feeling to spouse with marital satisfaction among married women in Education Department of Bojnord city. *Journal of Fundamentals of Mental Health*, 2017; **19**(special issue): 367-373. Doi: 10.22038/jfmh.2017.10222
10. Cranston M. Toleration, in the encyclopedia od ohilosophy. 8, editor. the macmillan company & the free press: New York; 1976. Link
11. Olmstead SB, Blick RW, Mills LI. Helping couples work toward the forgiveness of marital infidelity: Therapists' perspectives. *The American Journal of Family Therapy*. 2009 Jan. 6;**37**(1):48-66. Link
12. Bagheri KH. The way of tolerance and its foundations in prophetic education. *Education Quarterly*. 2008. **24**(3). Link
13. محسن ق. تفسیر نور. تهران: مرکز فرهنگی درسهایی از قرآن ; ۱۳۸۷. ۳۹۳ p.Link
14. Parvin N, Fatemi A, Aminian F, RAFIEE VL. Effectiveness of life training skills on marital satisfaction of female nurses in Hajar Hospital in Shahrekord city-a clinical trial. Link

[32]. Slocum

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-11-02]

15. Gheshlaghi F, Dorvashi G, Aran F, Shafiei F, Najafabadi GM. The study of sexual satisfaction in Iranian women applying for divorce. *International journal of fertility & sterility*. 2014 Oct;**8**(3):281. Link
16. Patrick S, Sells JN, Giordano FG, Tollerud TR. Intimacy, differentiation, and personality variables as predictors of marital satisfaction. *The family journal*. 2007 Oct;**15**(4):359-67. Link
17. Sadegh Moghadam L, Askari, F., Marouzi, P., Shams, H., & Tahmasbi, S. Comparison of marriage satisfaction in housewives and employed women and their husbands in Gonabad. *The Horizon of Medical Sciences*. 2006;**12**(2):45-50. Link
18. Belsky J, Rovine M. Patterns of marital change across the transition to parenthood: Pregnancy to three years postpartum. *Journal of Marriage and the Family*. 1990 Feb. **52**(1); 5-19. Link
19. Slocum D, Allan A, Allan MM. An emerging theory of apology. *Australian journal of psychology*. 2011 Jun 1;**63**(2):83-92. Link
20. Autio T, Rissanen S. Positive emotions in caring for a spouse: a literature review. *Scandinavian journal of caring sciences*. 2018 Mar;**32**(1):45-55. Link
21. Lazarus RS. Coping theory and research: past, present, and future. *Psychosomatic medicine*. 1993;**55**(3):234-47. Link

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-11-02]